

NEZAPOSLENOST

dr. sc. Predrag BEJAKOVIĆ
Institut za javne financije, Zagreb

Pojmovnik*
UDK 331.56

Nezaposlenost je stanje u kojemu se dio radno sposobnih članova društva ne može zaposliti primjereno svojim sposobnostima i kvalifikacijama, uz uobičajenu plaću. U nezaposlene se ubrajaju i svi članovi društva koji su djelomično zaposleni, ali njihova radna snaga nije u punoj mjeri iskorištena, ne rade puno radno vrijeme i nemaju primanja dostatna za normalno uzdržavanje.

Nezaposlenost može biti otvorena i prikrivena. Razlikuju se četiri najvažnija tipa otvorene nezaposlenosti: 1. frikcijska ili normalna nezaposlenost radnika koji mijenjaju posao ili ga prekidaju zbog nestašice materijala i drugih sličnih uzroka; taj oblik nezaposlenosti ujedno proizlazi iz nepodudarnosti ponude i potražnje rada; 2. sezonska nezaposlenost kao rezultat nemogućnosti obavljanja nekih poslova jer su vezani za godišnja doba ili ih onemogućuju vremenske nepogode; 3. tehnološka nezaposlenost; nastaje zbog tehničkih usavršavanja ili preusmjerenja proizvodnje, što čini zaposlene nepotrebnima u postojećem broju; 4. ciklička nezaposlenost; uzrokuju je poslovni ciklusi i drugi slični

povremeni poremećaji tako da se osjetno smanjuju potrebe za radnicima, uz istodobno nesmanjenu ponudu. Otvorena nezaposlenost naglo se povećava u doba kriza, recesija, velikih tehnoloških promjena, elementarnih nepogoda, ratnih razaranja itd. Prikrivena nezaposlenost proizlazi iz nedovoljnog iskorištavanja radne snage, što znači oblik nezaposlenosti unutar postojeće zaposlenosti. Nastojanja bivših socijalističkih društava da postignu visok stupanj zaposlenosti stvarao je suvišan, često ekonomski uvelike nepotreban broj radnih mjesta zaposlenih.

Radna snaga ili aktivno stanovništvo sastoji se od zaposlenih osoba (koje se bave nekim aktivnim zanimanjem i osoba koje rade u poljoprivredi) i nezaposlenih osoba (prijavljenih zavodima za zapošljavanje, osoba na odsluženju vojnog roka ili na izdržavanju kazne koje su prije bile ekonomski aktivne), razvrstanih prema ekonomskoj aktivnosti.

Obično (i u Hrvatskoj) postoje dva izvora statističkih pokazatelja o zaposlenosti odnosno nezaposlenosti. Prvo, to su podaci o evidentiranoj nezaposlenosti koje prikupljaju i obrađuju zavodi za zapošljavanje. Drugi su pokazatelji iz ankete radne

* Primitljeno (*Received*): 28.8.2003.
Prihvaćeno (*Accepted*): 6.10.2003.

snage (ARS) koju uglavnom provode zavodi za statistiku, a čija je metodologija usklađena s pravilima i uputama Međunarodne organizacije rada te Europskog ureda za statistiku (Eurostat), čime se osigurava metodološka usporedivost s istraživanjima u zemljama Europske unije.

Većina zemalja provodi pasivne i aktivne mjere za ublažavanje nezaposlenosti i poboljšanje položaja stanovništva bez posla. Pasivne se mjere ponajviše odnose na materijalno osiguranje za vrijeme nezaposlenosti, koje se obično sastoji od više vrsta prava. U Hrvatskoj se materijalno osiguranje sastoji od prava na novčanu naknadu, prava na novčanu pomoć i naknadu troškova za vrijeme obrazovanja, prava na jednokratnu novčanu pomoć i naknadu putnih i selidbenih troškova, te prava na mirovinsko i zdravstveno osiguranje. Pravo na novčanu naknadu uglavnom se stječe nakon što je osoba radila utvrđeni broj mjeseci, pri čemu radni odnos ne smije prestati njezinom krivnjom ili sporazumom. Trajanje korištenja novčane naknade većinom ovisi o prethodnom radnom stažu korisnika. Općenito, novčana se naknada može utvrđivati u određenom rasponu (ovisno o prethodnoj plaći korisnika), a može biti i jednak iznos naknade za sve korisnike.

Postoje i drugi oblici pomoći, pa se tako u Hrvatskoj odobravaju novčane pomoći i naknade troškova za vrijeme obrazovanja. Za vrijeme obrazovanja nezaposlena osoba ima pravo na naknadu troškova prijevoza sredstvima javnog prijevoza, troškova za obvezne udžbenike, troškova prehrane i troškova propisane zaštitne odjeće, obuće te drugih pomagala. U Hrvatskoj, ako Zavod za zapošljavanje nije u mogućnosti nezaposlenoj osobi osigurati zaposlenje u mjestu prebivališta, a osoba

sama ili posredovanjem Zavoda nađe zaposlenje u drugome mjestu, Zavod joj je dužan isplatiti jednokratnu novčanu pomoć, naknadu selidbenih troškova za nju, bračnog druga i djecu od mjesta prebivališta do mjesta zaposlenja.

Katkad nezaposleni ili neke skupine nezaposlenih ostvaruju pravo na mirovinsko osiguranje. U Hrvatskoj to pravo imaju nezaposlene osobe koje su ostvarile pravo na novčanu naknadu, koje ispunjavaju uvjet o godinama života za starosnu mirovinu, a nedostaje im najviše pet godina mirovinskog staža za starosnu mirovinu. To pravo ima i žena koja u trenutku prestanka radnog odnosa ima dijete mlađe od godinu dana. Slično je i sa zdravstvenim osiguranjem nezaposlenih, koje je u Hrvatskoj u djelokrugu Ministarstva zdravstva. To pravo ostvaruju osobe s prebivalištem u Hrvatskoj koje nisu zdravstveno osigurane po drugoj osnovi i koje su se u zakonski utvrđenom roku prijavile Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje.

Nezaposleni ostvaruju i druga prava, pa tako u Hrvatskoj mogu dobiti socijalnu pomoć (pomoć za uzdržavanje, pomoć u plaćanju troškova stanovanja, jednokratne pomoći); oslobođenje od plaćanja participacije u zdravstvu; doplatak za djecu; porezne olakšice; oslobođenje od plaćanja sudskih pristojbi; produženo mirovinsko osiguranje; stan u najam od jedinica lokalne uprave i samouprave; besplatne školske knjige za djecu te prehranu u školi; subvencije za plaćanje dijela troškova u vrtiću i dr.

Aktivna politika zapošljavanja ili aktivna politika tržišta rada (APTR) obuhvaća niz mjera čiji je cilj izravno zapošljavanje nezaposlenih ili povećanje njihove zapošljivosti. Aktivnim mjerama politike zapošljavanja – obrazovanjem, prekvalifika-

cijom, dokvalifikacijom, stručnim osposobljavanjem poboljšava se kvalifikacijska struktura tražilaca posla, čime se pospešuje i njihova profesionalna pokretljivost i mogućnosti zapošljavanja. Ujedno, školovanjem se pomaže nezaposlenima da što svrsishodnije iskoriste vrijeme nezaposlenosti te da sačuvaju otprije stečena znanja i sposobnosti. Prikladnim obrazovnim programima pokušava se spriječiti moguća nezaposlenost, odnosno dodatno uskladiti ponuda i potražnja posla. Osim profesionalnog usavršavanja, u mnogim se zemljama poduzimaju i raznovrsne socijalno-psihološke mjere da bi se smanjile teškoće koje

uzrokuje dugotrajna nezaposlenost, koja je posebno opasna jer često uvjetuje siromaštvo i socijalnu isključenost.

LITERATURA

Layard, R., Nickell, S. and Jackman, R., 1991. *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*. Oxford: Oxford University Press.

Nickell, S. and Layard, R., 1999. "Labor Market Institutions and Economic Performance" in: O. Ashenfelter and D. Card, eds. *Handbook of Labor Economics*, vol. 3. Amsterdam: North Holland.